

SZEGÉNYSÉG, ROSSZ
ELLÁTÁS, BOLDOGTALANSÁG:
MAGYARORSZÁGON ARAT A RÁK

MUNKAPOFON: TOMPA ANDREA
ÍRÁSA A POSZT-NYERTES
ROSMERSHOLM TÖRTÉNETÉRŐL

FEKETE PÉTER-PORTRÉ:
RÁIZZÍT-E A KULTÚRHARCRA
AZ ÚJ ÁLLAMTITKÁR?

DÖNTŐEN KEVESEBB PÉNZT
SZÁN MAGYARORSZÁGNAK
AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG

POLITIKAI-KULTURÁLIS HETILAP | WWW.MAGYARNARANCS.HU

XXX. ÉVFOLYAM 25. SZÁM | 2018. JÚNIUS 21. | ÁRA 650 FT | ÉVES ELŐFIZETŐKNEK 430 FT

MAGYAR NARANCS

Összejátszott-e Trump a Kremlllel?

FÜLLEDT
PROGRAMAJÁNLÓ
MELLÉKLET
RUTKAI BORI-
INTERJÚVAL

WIM WENDERS
A NARANCSNAK

A Főtudós

Bedarálná
a kormány az
Akadémiát

SZÁLL A KAKUKK RÖSZKÉRE

A Főtudós

■ Magasabb fokozatba kapcsolt az Orbán-rezsim. Hamarosan elfogadják (de lehet, hogy e sorok megjelenésekor: elfogadták) a civilelles törvényt, és támadás indult két, az autonómiáját még úgy-ahogy őrző intézmény ellen is. A NER térhódítását kritizáló – és e véleményüket nyilvánosan is vállaló – bírakat a saját hivatali eljárójuk hazaárulózta le (ilyenre nagyon rég nem volt példa), a Magyar Tudományos Akadémiát (MTA) pedig a finanszírozáson keresztül fogná rövid pórásra a párt- és állami vezetés.

Azzal, hogy a független bíróságokkal mi a baja az orbánizmusnak, sokat foglalkoztunk. De miért ront rá az MTA-ra?

Egyszerű a válasz: Orbán hatalomgyakorlásának lényege a totális kontroll. Az áprilisi választások után föllállított új miniszterialis intézmények és az új főhivatalnokok személye minden korábbinál pontosabban mutatják meg, hogy egyetlen megkérdőjelezhetetlen akarat létezik, és az államigazgatás feladata csak annyi, hogy eme akaratnak mindenhol érvényt szerezzen. Jól érzékelteti mindezt a jövő évi MTA-költségvetés története: az Akadémia illetékesei egy órát sem kaptak arra, hogy véleményt mondhasanak a tervezetről – mert pontosan ennyit számítanak az ő szempontjaik.

Az orbáni vezetés mindig is erről szólt: ám mivel első kormányzása idején (1998–2002) az erős ellenzék és a figyelmen kívül nem hagyható önálló koalíciós partnerek miatt le-

hetetlen volt a maihoz hasonló rendszert kiépíteni (bár Orbán megpróbálta, emlékezzünk az ún. tükkörreferatúrákra), totalitásra törekvése inkább nevelés volt, mint komolyan vehető. 2010 óta viszont nincsenek korlátok: ha tehát Orbán víziója az, hogy Magyarország élenjáró lesz az innovációban, akkor mindent ennek a szolgálatába kell állítani; és holmi okostojások ne pofázzanak ebbe bele, ne jöjjen senki az alapkutatások meg a felfedező kutatások fontosságával, meg avval, hogy ezeknek rövidtávon kevés közük van a pillanatnyi társadalmi érdekhez – a kutató polgártársak igenis feleljenek meg a kormányzati elvárásoknak! Ez a nézet tökéletesen egybevág az alacsony műveltségű rétegek azon kor- és rezsimfüggetlen ítéletével, miszerint mi haszna van annak, hogy emberek éveket pöcsölnek mindenféle „valóságtól elrugaszkodott” sziszterrel? („Olcsóbb lesz ettől a kenyér?”)

Az orbánizmus nem csak nem szereti, de nem is tűri a kritikát. Arra *adjon* pénz, hogy az akadémikusok leszólják az ő „oktatási reformját”? Vagy arra, hogy valami elvont, „független tudományosságra” hivatkozva álljanak ki a Soros-egyetem mellett? Miközben ő az univerzum sorsát meghatározó háborút vív a globalista erők ellen? Vagy külföldre „szaladgálva” „móserolják” a nemzeti erőket?

Bár az Akadémia költségvetésének államosítását minden tudományág megszívja, a társadalomtudományoknak az átlagnál is jobban beteherhet majd. Az előzmények is erre utalnak: a filozófusok elleni 2011-es hecckampány és rágalomhadjárat volt az első, amely megmutatta, hogy az ország urai szerint hol az MTA (és főleg a kritikus társadalomtudományok)

helye a NER táplálékláncában. 2013-ban a történészeket csuklózta az Orbán-rendszer, amikor az MTA intézetével elkészítette a szakmára nézve rendkívül megalázó utcanévajánlást; és ez ellen senkinek nem volt szava, részben azért, hogy – mily’ ismerős „érvelés”! – elkerüljék a nagyobb bajt (például az állami támogatás megvágását). 2015-ben a rezsim államosította az addig független Országos Tudományos Kutatási Alapprogramokat (OTKA). Az Akadémia elnöki székéből az OTKA élére telepített Pálkás József ezt viszonylag normálisan működtette (bár ezzel sem felelteti becsstelen magatartását, amit meghurcolt akadémikus kollégáival szemben tanúsított a „filozófusügy” idején), ezért a kritikus hangok idővel elhaltak. Csakhogy az OTKA helyébe föllállított szisztéma ettől még rossz maradt, vagyis idő kérdése volt, hogy a függőség mikor válik láthatóvá (most vált azzá, Pálkás kiakolbóltásával).

A NER mindeközben folyamatosan újraformálja a saját eredettörténetét, és éppen érvényes önképéhez igyekszik igazítani a magyar históriát is, hiszen teleologikus történelemmagyarázatában a nemzeti történelem betetőzése Orbán Viktor kormányzása. E feladatra megvannak már az adóforintokkal kitömött aulikus „tudományos műhelyek”, csak a működésük nem gondtalan addig, amíg mindenféle más entitások a „tudományos igazságra” és a „tényszerűségre” hivatkozva minduntalan keresztbe tesznek. A napokban például akadémikusok keltek ki a magyarság származására vonatkozó áltudományos hablatyok ellen.

Ezek után majd kevesebbet ugrálnak.

A SZERK.

Megpucholva

■ Ezt most tényleg csak tisztán az utókor kedvéért másoljuk ide, hogy tudják, mit volt szerencsájuk elkerülni. „Elfogadtam Tóth Bertalan felkérését, hogy a számos jelölés közül az elnökhelyettesi pályázatot adjam be, az európai politikánkért felelve. Így Kunhalmi Ági a velünk való szövetségben vállalhatja a választmány vezetését. Mindenki a fedélzetre!” – na, ki írta ezt ki a Facebookra? Az MSZP aktuálisan viselt dolgaiban járatos olvasóink bizonyára kitalálták. Onnan lehet rájönni, hogy Ujhelyi

István e kétségkívül láttató erejű mondatcsokrétaival épp a választmányi elnökségről szőtt álmait eresztette szélnek. S lám, a hála nem politikai kategória, szegény jó Istvánt ezek után a rémes küldöttek még elnökhelyettesnek sem választották meg! Ki felel így az európai politikáért?

Őnök ismét beletrafáltak, úgy bizony, Szanyi Tibor személyesen, aki ugyancsak a napokban még az MSZP mihamarabbi feloszlását, bezárását és sóval esedékes behintését tartotta kíváncsnak, de aztán tisztán felismerte, még mindig jobb alelnöknek lenni egy létező pártban, mint sósóronak egy nem létezőben. Még akkor is, ha az alelnökösdit olyanok társágában kell abszolválnia, mint Komjáthi Imre

(„borsodi melósgyerek”) és Hegyi Gyula (a 80-as évek elismert filmkritikusa, aki az MSZP hívó tagozatában serénykedett korábban, ám sajna Szili Katalin távoztával e tagozat megrendült, alighanem hitüket veszítették). Ráadásul magas posztját a Kapitány úgyszólván az utolsó (ha matematikailag is pontosak akarunk lenni, utolsó előtti) mesterháztaként szerezte meg, ami annak fényében is szép teljesítmény, hogy a csoportozat névadója végül – mint eddig mindent a pártban és főként a pártal – elbukta az elnökségért folyó tényleg nagyon szoros és öldöklő küzdelmet. Mely bukása felett érzett duhaj kedvtől feltüzeltetvén már szinte az eredményhirdetés pillanatában posztolt – dettó a Facebookra – egy fotót,

„Veszélyes precedenst teremtenek”

Sarkadi Balázs orvos, biokémikus

Az Orbán-kormány legújabb elképzelése az akadémiai költségvetés átcsoportosítására komoly tiltakozást váltott ki a tudományos közösségen belül. A változtatás nem veszi figyelembe a kutatói szféra autonómiáját, és feltehetően a tudományon kívüli, tudományosnak aligha nevezhető szempontok alapján osztaná újra a kutatói pénzeket – erről beszélt nekünk a neves kutató.

■ **Magyar Narancs:** A Magyar Tudományos Akadémián élesen kikelték az ellen, hogy az intézménynek jutó költségvetési pénz jó része felett egy újonnan létrehozott minisztérium diszponáljon. Miért lenne rosszabb ez a finanszírozási forma, mint a korábbi?

Sarkadi Balázs: A tudománynak mindig hosszú távú, autonóm finanszírozásra van szüksége, hiszen a felfedező kutatás nem tud alkalmazkodni a politika vagy a társadalom igényeihez. Ezt többféleképpen oldják meg a világban: intézeteken vagy nagy központi szervezeten keresztül is lebonyolítható. De alapvetően szükség van egyfajta autonómiára, ahol a kutatók maguk döntenek el, hogy mit is szeretnének kutatni. Ehhez társul még a legtöbb fejlett országban egy olyan motivációs erő, ami az alap kutatásokon túl az alkalmazott kutatások terén közvetíti a kormányzat vagy a társadalom igényeit, és ezek felé irányítja a kutatókat. Éppen ezért a kutatói szférának kettős finanszírozása van.

Nálunk a felfedező kutatást finanszírozó részt az Akadémia biztosítja a maga költségvetésével, és ehhez társul a régebben az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramon (OTKA) keresztül zajló, ma már a Nemzeti

Kutatási, Fejlesztési és Innovációs (NKFI) Hivatalhoz kapcsolódó kutatásfinanszírozás. Ennél jóval nagyobb összeg áll rendelkezésre alkalmazott vagy irányított kutatásokra: ilyenek az NKFI-nél lévő pályázati pénzek, de az európai pályázati pénzek többsége is az ilyen célzott kutatások elvégzését fedezi, erre ösztönöz. De ha nincs meg az alap kutatást, a felfedező kutatást finanszírozó stabilitás, akkor reménytelen ezek művelése is, hiszen különben a kutatók azt sem fogják érteni, hogy miről beszélnek. Ahhoz, hogy a fontos tudományos kérdéseket megértsük, komoly felfedező kutatói háttér kell, ami viszont autonóm módon tud működni és a finanszírozása is független kell, hogy legyen az aktuális kormányzati vagy akár társadalmi érdektől is.

MN: Ez a finanszírozás eddig is többirányú volt: az Akadémia mellett a felsőoktatási intézmények is kaptak kutatási pénzt, és azt egyaránt használták bottom-up, vagyis alap-, illetve top-down, azaz alkalmazott kutatásokra. Emellett ott volt még az ön által is említett OTKA, amelyet néhány éve beolvasztottak az NKFI-be...

SB: Beolvasztották, mint részegységet, de ott gyakorlatilag továbbra is autonóm módon működik, és pályázati alapon, a kutató-

társak véleménye alapján osztják el a pénzeket, amelyek elsősorban felfedező kutatásokat szolgálnak. Az NKFI-nél eme összeg három-négyszerese áll rendelkezésre, amivel célzott kutatásokat támogatnak. Ezek részben ipari megrendeléseken, részben kisvállalkozási fejlesztéseken alapulhatnak. Ma így oszlik meg a külső alapokból származó kutatásfinanszírozás. De emellett ott van az Akadémia költségvetésében az akadémiai intézetek finanszírozásának fedezete, ami ettől független büdzsé, és ami az MTA költségvetési keretében közvetlenül a költségvetésből származó pénz volt eddig. Ennek az összegnek a jelentős átcsoportosítását tervezi most a kormány úgy, hogy azt beletenné az újonnan létrehozott Innovációs és Technológiai Minisztérium költségvetésébe. Ez ellen tiltakozik most a kutatók többsége és az Akadémia, hiszen ebből a tervezetből nem látszik, hogy a kutatásfinanszírozás során ezt követően mennyire érvényesülhet közvetlenül a kormányzati szándék. Első ránézésre még sok közgazdász is azt gondolta, hogy az Akadémia büdzséje megmarad, hiszen a kiadások ott vannak, de mellettük bevételként ott szerepel a minisztériumtól érkező, oda elterített akadémiai működési összeg. Nyilvánvaló, hogy

ez valamiféle irányított finanszírozás céljait szolgálja. Az első remények még az akadémiai költségvetés megemelkedéséről szóltak, de erről szó sincs.

MN: Az eddigi 40 milliárdos akadémiai költségvetésből a tervek szerint csupán 12 milliárd érkezne közvetlenül az MTA-hoz, viszont teljes mértékben elkerülne a bérekre, személyi költségekre, az intézmények fenntartására, rezsi-re jutó 20 milliárd és még 8 milliárd a kutatási keretből.

SB: A kutatóintézetek teljes finanszírozása, plusz még az MTA könyvtári és informatikai háttere is kikerülne az Akadémia fennhatósága alól, és átkerülne minisztériumi hatáskörbe. Ha nem lennénk ilyen gyanakvók, akkor még azt is mondhatnánk, hogy ez akár mindegy is lehet, de Magyarországon soha nem ez a helyzet. Mert ez a lépés azt jelenti, és az intézkedések ezt is célozzák, hogy a pénzzel együtt átkerül az MTA feletti fennhatóság és irányítás is minisztériumi hatáskörbe. Ezt támasztja alá, hogy az új miniszter (Palkovics László – a szerk.) is úgy nyilatkozott, hogy jobban kell célozni a modern kutatásokat. Igen ám, de sajnos a politikai szféra, a miniszterek, minisztériumok nem tudhatják, hogy mi a fontos, mi az új, az érdekes a felfedező kutatásban – hiszen kezdetben még maguk a kutatók sem tudják. Később ők maguk lassan rájönnek, és a saját logikájuk szerint működő belső rendszerükben biztosítják ennek a finanszírozását. Ha ez az elem eltűnik a finanszírozásból, akkor nagyon veszélyes precedenst teremtenek.

MN: Érezhetően vannak új, világosan megfogalmazott tuda-

Fotó: Németh Dániel

mánypolitikai preferenciák, ezek jegyében állt fel az új minisztérium is. Az egyik ilyen, hogy az innováció, a magyar fejlesztések által vezetett regionális ipari központtá akarják tenni Magyarországot.

SB: Erre hatalmas pénzek állnak rendelkezésre az NKFI-nél, az európai pályázatokban, maguknál a cégeknél – például a nagy gyógyszergyáraknál –, amelyek közvetlenül is támogathatnak kutatásokat, vagy korábban a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumnál is. Ezek a források összességükben az Akadémia költségvetésének többszörösét teszik ki. De ezek mellé kell egy olyan alapvető támogatási rendszer is, amely független a politikai céloktól.

MN: Ha valaki alapkutatásra pályázik, az nagyon erős szakmai mérlegelésen, szűrőzésen, tudományos szűrőn megy át.

SB: Ezek az OTKA-szűrők, amelyek most is remekül működnek, komoly tudományos szempontok alapján, nemzetközileg elismert tagokkal döntenek el, hogy melyik pályázatot, felfedező kutatási projektet támogatják vagy nem támogatják. Ezek egy része ráadásul gyakorlati alkalmazást is tar-

talmaz, de alapvetően az a lényeg, hogy az eredmény a tudomány szempontjából rendben legyen és maga is új felfedezéseket generáljon.

MN: A közvetlen állami finanszírozás így is csak az akadémiai intézetek költségvetésének egy részét, kevesebb mint a felét teszi ki?

SB: Így van, például a Természettudományi Kutatóközpontban 30–40 százalékot tesz ki az alapfinanszírozás, ami az Akadémiától jön, ebből lehet az épület fenntartani, a kutatók, leginkább a vezető kutatók bérét kifizetni. A költségvetésből még hiányzó 60–70 százalékot már projektpénzekből kell megszerezniük az itt dolgozó kutatóknak.

Működésüknek most is van egy jelentős szelete, amit a kormány vagy a társadalom céljainak megfelelően végeznek a kutatók, de van egy alapfinanszírozás, ami biztonságossá teszi ezt a hátteret. Ha ez eltűnik, akkor ez az egész bizonytalanná válik.

MN: Jól érzékelem, hogy a finanszírozás mostani átalakítása növelte a bizonytalanságot az egész kutatói szférában?

SB: Már attól is nagy a bizonytalanság, hogy csupán 30 százalékos az alapfinanszírozás. Eddig minden kormányzat és minden akadémiai vezetés azt mondta, hogy a kutatás biztonsága érdekében ezt 50 százalék fölé kell vinni, ám ez soha nem valósult meg. Ezzel a helyzettel ugyan

együtt lehet élni, de nagyon erős a szelekciós nyomás abban az irányban, hogy olyan kutatásokat is folytassunk, amelyek kifizetése valamilyen gyakorlati alkalmazás felé mutat, de megadja a hátteret a felfedező kutatásoknak is.

MN: Határozott tendencia mutatkozik ebben a mostani, több mint nyolc éve zajló kormányzati ciklusban arra, hogy centralizálják a kutatásra szánt pénzeket. Egyre nagyobb központok jönnek létre, ahol egyre több pénz felelt diszponáltnak. Most már arról van szó, hogy az új minisztérium szinte minden állami eredetű tudományos forrást magához rendelné. Mennyire hatékony az ilyen tudományfinanszírozási modell a külföldi példák alapján?

SB: Vannak példák, amikor minden, akár egy bizonyos tudományágra szánt költségvetési pénz egy központba megy – ilyen például az Egyesült Államokban a National Institute of Health (NIH), amely az összes egészségügyi, orvosi biológiai kutatásra szóló pénzt megkapja. Ennek a 10 százalékából a saját kutatóintézetét finanszírozza, a nagyobb részből (több mint 80 százalékából) pedig tudományos ösztöndíjakat (grant) finanszíroz tudományos szempontok alapján – részben alkalmazott, részben felfedező kutatásokat. De emellett még nagyon sok független alapítvány, grant-adó szervezet működik, amelyekre szintén számítani lehet a kutatások finanszírozásánál. Magyarországon erősen centralizált állapotot láthatunk, ráadásul egyre jobban központosított a tudományfinanszírozás. Ennek lehetnek bizonyos előnyei, ha a hátterét a kutatás önszabályozása, önregulációja adja meg, és ez dönt arról, mit is finanszíroz az intézmény – mert az NIH-nél például ez pontosan így történik. Az intézmény vezetőjét az amerikai elnök nevezi ki, onnan kezdve senki sem szól bele e hatalmas szervezet működésébe. Az NIH éves költségvetése 37 milliárd dollár – és emellé még sok külső finanszírozást is kaphatnak a kutatók.

NÉVJEGY

Sarkadi Balázs 1948-ban született, 1972-ben szerzett diplomát a Budapesti Orvostudományi Egyetem (a későbbi SOTE) Általános Orvosi Karán. Dolgozott az Országos Vérellátó Szolgálatnál, 2008-tól kutatóprofesszor a Semmelweis Egyetem Biofizikai és Sugárbiológiai Intézetében. 2010 óta a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, több mint 270 tudományos publikáció szerzője vagy társszerzője. Kutatóként a biokémián belül a sejtmembránokkal, a vérszerek és az őssejtek különböző membránfolyamataival, az őssejtek kalciumfüggő szabályozásával, valamint a daganatok széles körű ellenállásának, rezisztenciájának vizsgálatával foglalkozik.

MN: Magyarországon mennyire lenne életképes egy decentralizáltabb tudományfinanszírozási modell?

SB: Amíg kevés a pénz, addig kell valami központi büdzsé, és ez lenne az akadémiai. Eddig minden kormányzat betartotta azt, hogy közvetlenül a költségvetésből minden évben biztosít anynyi pénzt, ami jelenleg megfelel a felcsúti fociakadémia pár éves költségvetésének. Most ez a garantált összeg került át a minisztérium költségvetésébe – ez azért már túlzásnak tűnik.

MN: Mert aki mondjuk a bérköltségek kifizetése felett diszponál, az óhatatlanul bele akar abba is szólni, hogy kinek fizessék ki, kiket alkalmazzanak, kik legyenek az intézményvezetők?

SB: Ha csak a pénz kerül át a minisztériumhoz és az továbbkérel az Akadémiához, akkor csak mérsékelten tud beleszólni – de azért bele tud! A mai magyar világban azt látjuk, hogy ahol kívülről bele lehet szólni és irányítani

lehet, ott meg is érkezik az irányítás, és vele a csókosok hada a legváltozatosabb területeken. Ed-dig ez a tudományban, legalábbis a kutatói szférában nem volt annyira jellemző, de az egyetemi szférában máris jelen van.

MN: Az is gond, hogy Magyarországon nincs olyan erős magángazdasági szféra, amely akár a saját önérdékétől hajtva finanszírozna kutatásokat?

SB: Ez is egy érdekes ügy, és kormányzati szándéktól függ. Például a sportfinanszírozásra szánt tao-pénzek levonhatók az adóalapból, éppen ezért százmilliárd forintnál több megy sportfinanszírozásra – márpedig főleg a látványsportokat nem kéne állami-lag finanszírozni, ezek enélkül is eltartanák magukat. A teljes kutatási büdzsénél több megy ilyen célokra a nyereségadóból levonható tao-pénzekből. A kutatást viszont ma Magyarországon nem lehet ilyen módon támogatni – pedig ez a tudományos szféra számára is komoly bevételi forrás lehetne.

MN: Magyarországon is lennének gazdasági szereplők, amelyeknek érdeke fűződik ahhoz, hogy itthon folytassanak alapkutatásokat. Amerikában az alapkutatási projektek nem kis részét a magánvállalati szféra fizeti. Ez, talán az ország méretei miatt is, teljesen hiányzik nálunk?

SB: Ez gyakorlatilag nincs, a vállalkozások közvetlenül nem tudnak kutatást finanszírozni, kivéve mondjuk azokat a gyógyszer-gyárakat, amelyek saját kutatóintézetet tartanak fenn. Magyarországon még alapítványok sem nagyon vannak, amelyek kutatást finanszíroznának.

MN: Ha a kutatói szférában nő a bizonytalanság, akkor nem dönthetnek még többet úgy, hogy inkább külföldön folytatják?

SB: Az egyik igen erős vélemény szerint már csak a hülyék maradtak itthon: aki tehetséges és fiatal, az nem fog ebben a bizonytalanságokkal teli finanszírozási rendszerben ócska fizetésért, rossz körülmények között dolgozni. Én inkább egy másik véleménnyel értek egyet: azok is maradnak itthon: aki tehetséges és fiatal, az nem fog ebben a bizonytalanságokkal teli finanszírozási rendszerben ócska fizetésért, rossz körülmények között dolgozni. Én inkább egy másik véleménnyel értek egyet: azok is maradnak itthon: aki tehetséges és fiatal, az nem fog ebben a bizonytalanságokkal teli finanszírozási rendszerben ócska fizetésért, rossz körülmények között dolgozni.

MN: Mennyire vagyunk versenyképesek nemzetközi szinten az uniós források megszerzésében – a régióinkban vagy összehasonlítva olyan országokkal, amelyek régebben uniós tagok?

SB: Összehasonlítva nagyon rosszul szerepel Magyarország. A diadaljelentésekben kiemelik, hogy ha sikerül egy-egy nagy grantet elcsípni, és azt is hozzáteszik, hogy a régiós országok között sem vagyunk olyan rossz helyzetben, ha csak ezt vagy azt nézzük. Ám elég elővenni Ausztriát, amelynek a tudományos élete két évtizede sokkal gyengébb lábakon állt, mint a magyar

tudomány – ők már lényegesen jobban szerepelnek bármilyen nemzetközi, európai kutatási pályázaton. Sokkal jobban szervezett, jobban működő tudományos kutatói hálózatot építettek ki.

MN: Ezek a hátrányok az utóbbi pár évtizedben jöttek össze?

SB: Főleg a régióval szemben, Magyarország még kiemelkedően teljesített a kilencvenes évek közepén is. Ezután az egymást váltó kormányok áldásos működése nyomán a nagyon alacsony finanszírozás, a rossz körülmények, a romló presztízs, a pénzek egyenirányítása szinte tönkretették a magyar kutatói szférát.

MN: Hogyan lehetne meggyőzni a politikai döntéshozókat mondjuk a tudományos kutatások jelentőségéről?

SB: Sehogy. A politikai érdekek rövid távúak, a tudomány szempontjai jóval hosszabbak. Így azután csak olyan politikusokat lehet meggyőzni erről, akik az ország hosszú távú érdekeit tartják szem előtt. Akik felfogják azt, hogy az innováció és a kutatás a mozgatója egy ország fejlődésének. Én ezt most nem látom, hogy így lenne. Azt kéne felfogniuk, hogy nem tudják megmondani, mit kell kitalálni, hogyan kell kutatni, milyen innovációra van szükség, mert azt csak a kutatók tudják.

MN: Az oktatás átalakítását is azzal indokolják, hogy a gazdaság, az ipar állítólagos jelenbeli igényeinek kell megfelelni – pedig honnan tudnák, hogy akár néhány év múlva is mik lesznek a gazdaság igényei?

SB: A kutatásnál pontosan így van: a belé fektetett pénzek hosszú távon kamatoznak, ha megmarad a tudomány autonómiája, ha kiválaszthatja, hogy mi a fontos. A híres történet szerint Faraday-t meglátogatta a pénzügyminiszter a dróttjai között, és megkérdezte a tudóst: mire jó ez az egész? Mire Faraday így válaszolt: egyszer ebből még komoly adóbevételek keletkeznek! Minden számítás jól mutatja, hogy a kutatásra fordított pénzek hosszabb távon többszörösen megtérülnek.

Barotányi Zoltán

SOJA

VENDÉG: **SENA**

JÚLIUS 11.

JEGYEK: WWW.LIVENATION.HU

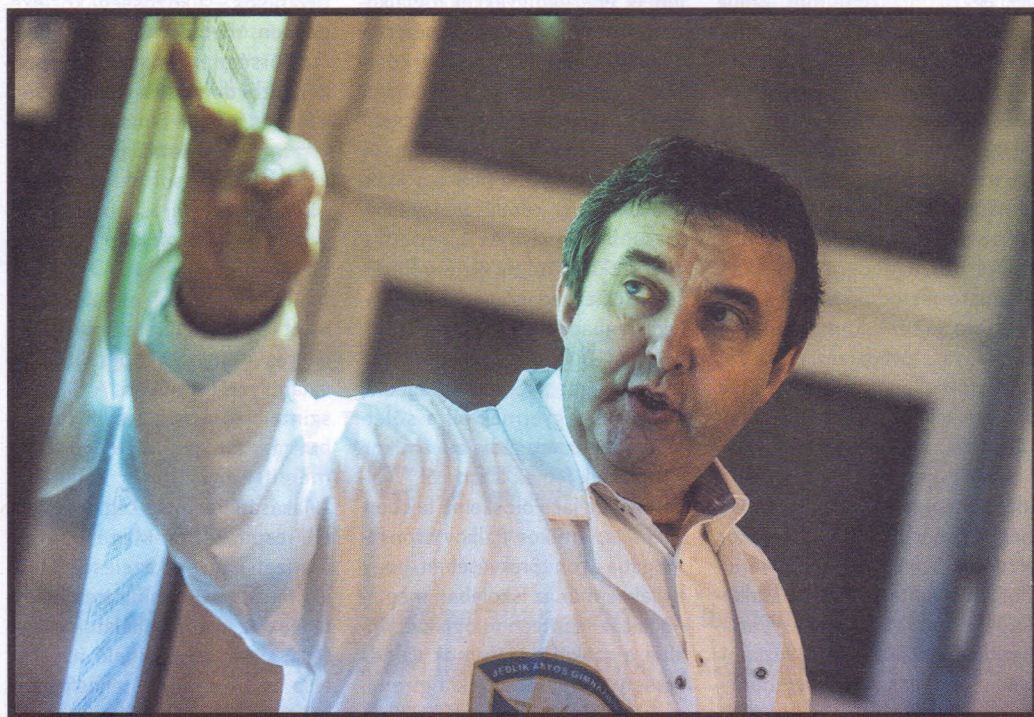
SOJAMUSIC.COM FACEBOOK.COM/SOJA TWITTER.COM/SOJALIVE
 INSTAGRAM.COM/SOJAGRAM YOUTUBE.COM/SOJATUBE

BARBA NEGRA
TRACK
 12 HONAP ZENE

Kormányzati támadás az MTA és a független kutatóközpontok ellen

A kiscsömög innovációja

Az Orbán-kormány „pitbullját” ráküldték az Akadémiára és a független kutatóközpontokra – de futtában összeszedte mellé az autópálya-építéseket, a szakképzést, a Modern Városok Programot, a panelfelújítást, a szemétiügyet és amihez csak hozzáfért.

Fotó: MTI/Balogh Zoltán

■ Ötvennégy percet kapott a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), hogy észrevételezze saját függetlenségének felszámolását. Az újonnan létrehozott Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) a múlt héten röpké e-mailben értesítette az Akadémiát a működését meghatározó jogszabály átirásáról, és a véleményüket tudakolta. A kedves érdeklődés eléggé álságosnak tűnik annak fényében, hogy a Palkovics László vezette tárca kevesebb mint egy órát adott arra, hogy az MTA illetékesei megforgassák magukban a hazai tudományos finanszírozást alapjaiban felforgató javaslatot. Az elsőre techni-

kainak tűnő változtatás az MTA kutatóhálózatának működtetésére eddig közvetlenül kapott állami forrást az Innovációs és Technológiai Minisztérium költségvetési fejezetébe utalja.

A kassza kulcsa

Így a 40 milliárd forintos MTA-előirányzatból a jövő évtől 28 milliárd forint a minisztériumhoz kerülne. Az összeg nagyobbik része – 20 milliárd forint – egyébként az Akadémia kutatások témájától független bér- és működési költségeinek fedezete. Az MTA vezetése ennyi idő alatt érdemben nem tudott állást foglalni, ezért azt kérte,

hogy a törvényjavaslatok ne kerüljenek az Országgyűlés elé, de ez senkit se érdekelt. A másnap benyújtott 2019. évi költségvetési javaslatban a minisztérium során virított az összeg.

A neves akadémikusokból álló Stádium 28 Kör tagjai azonnal hevesen tiltakoztak, mondván, „a CEU-ügy után ez újabb súlyos támadás a tudomány autonómiája ellen”. De Palkovics László következetes: oktatási államtitkárként elsőként állt ki az egyetemet ellehetetlenítő lex CEU mellett. Az akadémikusok most puccsot kiáltottak, mivel a költségvetési tárgyalások idején bedobott elképzelés eleve védekező helyzetbe kény-

szerítette az MTA-t és a „minisztérium a kutatóintézetek költségvetéséről rendelkezve jogot formálhat arra, hogy kutatási programjuktól személyzeti döntéseiig minden anyagi vonatkozású kérdéssel kapcsolatban feltételeket szabjon”. Palkovics erőltetett flegmával azzal hűtötte a „tudóshisztit”, hogy a forrást az MTA meg fogja kapni, csupán megállapodnak majd „bizonyos nagyobb ügyekben”.

Lovász László, az MTA elnöke rendkívüli elnökségi ülést hívott össze, amelyre meghívták Palkovics minisztert is, aki egyébként maga is akadémikus. A tárca kedélynyugtatónak szánt közleménytől azután még idegesebb lett mindenki. Kiderült, hogy a helyzet rosszabb, mint ahogy az a tervzetből elsőre kiolvasható volt. A tárca ugyanis közölte, döntés született arról, hogy a jövőben az innovációs tárca osztja szét az állami intézményeknél lévő, kutatásra fordítható valamennyi forrást – összesen csaknem 70 milliárd forintot. Így az MTA kutatásra kapott 28,1 milliárdja mellett a felsőoktatási intézmények kutatás-fejlesztésre fordítható jelenlegi 29,1 milliárd forintos támogatása és az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram 12,7 milliárd forintos teljes költségvetése is az ITM egységes koordinációja alá kerül. Az intézmények ugyan a jövőben is a korábbiakkal megegyező módon igényelhetnek támogatást projektjeikre, de a pénzosztáskor figyelembe veszik a kutatási területek prioritásait, méghozzá a vállalatok érdekeit szem előtt tartva. „Ez azt jelenti, hogy a minisztérium fogja megmondani azt, hogy mit mire költhetnek a kutatóintézetek, és így nem a tudomány logikája fog érvényesülni, hanem egyfajta kormányzati értékrend” – fordította le a tárca közlését Mellár Tamás akadémi-

kus, egyetemi tanár, független országgyűlési képviselő, a Párbeszéd-frakció tagja. Palkovics az akadémiai ülésre érkezve próbálta bagatellizálni az ügyet: „Nem történik államosítás, nem lesz kevesebb pénz az Akadémiának és kontrollálni sem akarja a kormány.” Később árnyalta a képet: egy tudósbizottság dönti majd el, hogy „a pénzek kinek, hogyan és hova mennek”.

A tudományos közösség nem nyugodott meg. Lovász László továbbra sem lát garanciákat arra, hogy ezentúl is megőrizhetik az MTA és a tudományos élet függetlenségét. Az elnökség ragaszkodik ahhoz, hogy az intézethálózat fenntartását szolgáló, a kutatások témájától független bér- és működési költségek az Akadémiánál maradjanak, továbbra is az MTA döntsön a kutatási témákról, ezek támogatásáról, az intézetigazgatók, vezető kutatók kinevezéséről. Azt sem szeretnék, ha az alap kutatásokat megnyírbálnák a vállalati érdekek miatt, és fontosnak tartják, hogy a támogatások odaítélésénél csak a nemzetközi mércével mért kiválóság számítson. Lovászra hárul a kormánnyal való egyeztetés – ami minden bizonynyal a Palkoviccsal való alkudozásra szűkül.

A miniszter és emberei

Az államtitkárból miniszterré emelt Palkovics Lászlót Orbán pitbulljaként emlegetik a Fidesz belső köreiben. Nem véletlenül. Elődei többéves harca után akkor még oktatásügyekért felelős államtitkárként néhány hónap alatt a saját karármájába terelte a felsőoktatási vezetőket, majd lecsendesítette a lázongó pedagógusokat. Bár azt vallja, hogy sokat segít a megoldásban, ha megértjük a másik szempontjait, a tárgyalás számára inkább taktikai elem. A partner meghallgatása nem erőssége, a meggyőzés művészetét viszont kiválóan gyakorolja.

Az MTA különösen rossz pillanatban került az útjába: Palkovics nyerni akar, mert nyernie kell. Tárcavezetőként ez az első megmérettetése, nem engedhet mindjárt az elején. Egyébként sem az a

meghátalós típus; a feszítő, korlátok nélküli ambíció űzte a BME legfiatalabb tanszékvezetőjeként a vállalatvezetői karrier felé, majd a politikai küzdőterre. De az államtitkárság csupán belépő volt, amit az előző ciklus végére világosan értésére is adott mindenkinek. Még azt is megmondta, hogy nem akar korábbi főnöke, Balog Zoltán nyomdokaiba lépni. Az oktatás túlságosan konfliktusos területét köszönte szépen, de nem kérte miniszterként sem. A hatékonyt és a lojalitást nagyra tartó Orbán Viktor így gründolt neki egy új minisztériumot, amibe Palkovics besöpört mindent, amire nagy hirtelen módja volt. Hozzá kerültek egyebek mellett a közlekedési fejlesztések, a kereskedelmi ügyek, az uniós kohéziós források menedzselése, az energia- és klímapolitika (a problémás Paksot azért sikerült lerázni magáról), a szakképzés, a Modern Városok és a hamarosan induló Modern Falu Program, az infokommunikáció és a fogyasztóvédelem, az állami vállalatok ellenőrzése és persze az innováció és a kutatóintézetek irányítása.

Komolyan veszi magát és a feladatot: négy órát alszik, az első megbeszélése hajnali 5 órakor kezdődik, elvégre „minisztériumot kell alapítania”. Az is árulkodó, kiket vett maga mellé. Parlamenti államtitkára, a Nagykanizsán – a választókerületében – megkerülhetetlennek számító Cseresnyés Péter, aki a gazdasági minisztérium munkaerőpiacért felelős államtitkára volt az előző ciklusban. (Rokonai gazdasági társaságok tulajdonosai között, a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatalban, illetve a Fő-táv-kommunikációban is feltűnik.) A gazdasági tervezésért és szabályozásért György László, a Századvég vezető közgazdásza felel, aki szerint az „értelmiségi nem az, akinek mindenre van egy kritikai észrevétele”. 2017 áprilisa óta a PADMA (a Matolcsy vezette Magyar Nemzeti Bank egyik alapítványa) igazgatójaként vett részt a – lánykori nevén Pallas Athéné – Neumann János Egyetem építésében, majd az 1,5 milliárd forinttal támogatott képző-

hely docense lett. (A kecskeméti Matolcsy-egyetemről lásd: Hírösök és gazdagok, *Magyar Narancs*, 2018. május 24.) A fenntarthatósági államtitkárság vezetőjének igazi profit igazolt Palkovics: Weintgartner Balázs a leginkább számlázási képtelenségéről elhíresült nemzeti kukaholding vezérigazgatója volt eleddig. A közlekedési, illetve infokommunikációs ügyeket két fejlesztési minisztériumból jött államtitkára bízta, míg az energia- és klímapolitika irányítására Kaderják Péterre maradt, aki már az első Orbán-kormány idején is energiaügyekkel foglalkozott. Áder János húga is befért a csapatba: Pölöskei Gáborné a Klik éléről való rapid eltávolítása után a nemzetgazdasági tárcánál tett rövid kitérőt, mígnem az új miniszter meglátta benne a szakképzési ügyek kezelésére legalkalmasabb személyt. Az új helyettes államtitkár a július elejére hirdett Mesterpedagógusok IV. Szakmai Szabadegyeteme programfűzetében Platón idézi előadását: „Nem az a tragédia, amikor egy gyermek fél a sötétben. Az igazi tragédia az, amikor a felnőttek félnek a fénytől.” Vélhetőleg ez jár Pölöskeinek fejében akkor is, amikor Palkovicst támogatja azon törekvésében, hogy a diákok már az iskolában megtanulják az alaptermotechnológiákat, miáltal a szakgimnáziumok valódi versenytársai lehetnek a gimnáziumoknak (az utóbbiak férőhelyszűkítése mellett). Felgyorsítaná a szakközépiskolák és szakgimnáziumok fejlesztését és ösztöndíjjal vonzaná ide a tanárokat. A tudás- és innovációmenedzsment államtitkárságát viszont Palkovics megtartotta magának. Helyetteseül az Óbudai Egyetemet két év alatt kancellárként padlóra küldő Szigeti Ádámot nevezte ki, akiről úgy tartják, fő erőssége, hogy bármilyen kérdésre tud nülábajtos választ adni.

És van, ami nem változik. Az ITM első – igaz, még a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium által kiírt, de már az új vezetés által jegyzett eredményű – Zöldkarikák Játékok Komplex Szemléletformálási Programjára vonatkozó 240 millió forintot tendert a Trinity

International Communications nyerte. A cég a Szijjártó Péter külügyminiszter barátjaként ismert Kuna Tiboré.

Mindent bele

Palkovics érkezésével nem csupán kutatói szinten pörögtek fel az események. Az uniós támogatások várható csökkenése miatt a kormány – azonnali határidővel – felülvizsgáltatja vele a korábban tervezett autópálya-beruházásokat. De lapunk információi szerint jövőre központosítanak a hivatások – a közösségi közlekedésben, mentőknél, tűzoltóknál, rendőrségnél, magánfuvarozóként stb. dolgozó – sofőrök kinevezését és vizsgáztatását is. Palkovics minisztériuma irányítaná a városi villamosok és esetleg a MÁV, illetve a városi busztársaságok és a Volán két külön holdingba való összevonását. A HVG szerint ennél is tovább mennének, és a két rivalizáló társaságot – a Volánt és a MÁV-ot – vonnák össze valamilyen formában. A BKV-nál szinte bizonyosra veszik, hogy a buszágazat kikerül a cégből. De még itt sem áll meg Palkovics. A lakásán üzemelő cégetemőről elhíresült Bártfai-Mager Andrea nemzeti vagyon kezeléséért felelős tárca nélküli miniszter feladata lesz az állami vállalatok irányítása, de a megrendelő az ITM lesz, mint ahogy a teljesítmény számonkérése is a tárca dolga – ehhez újraírják a szerződéseket és mérhetővé teszik a vállalatok teljesítményét.

A fő csapásirány azonban a tárca tájékoztatása szerint a gazdaság versenyképességének fokozása, a hazai vállalkozásokat sújtó termelékenység hátrány ledolgozása, elsősorban a cégek innovációs tevékenységének erősítésével. Ehhez egy „új, a hazai egyetem köré épülő innovációs ökoszisztémát” alakítanak ki, amely a felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolatait mozgósítva kutatás-fejlesztési kapacitással, szakmai és üzleti tanácsadással hatékonyan tudja majd segíteni a magyar vállalatok exportképességének fejlesztését. A hangsúly a vállalati kutatás-fejlesztési tevé-

kenységre kerül. Az állam a források fókuszálásával, a vállalati, egyetemi és kutatóintézeti szereplők együttműködésének ösztönzésével kívánja elősegíteni a támogatások jobb hasznosulását. Ennek fényében érthető kormányzati lépés az MTA forrásainak elvétele, és nem is annyira váratlan.

A tudományos élet megregulázása, a kutatóintézetek és a források központosítása már évekkel ezelőtt megkezdődött. A kormány a celluláris intézményének megteremtésével elsőként az egyetemeket hozta függőségi viszonyba, majd hozzákezdett az alternatív tudományos intézethálózat megszervezéséhez. A kormány céljait elfogadó, azt kiszolgáló lojális kutatóintézeteket azonban hiába tömték ki pénzzel, a várt eredmény elmaradt. Így a kormány a

meglévő, prosperáló kutatóműhelyeket kívánja bekebelezni, de legalábbis a források központosítása révén kezeesebb tenni.

Az innovációs források központosítása is elindult már évekkel korábban. Mint arról a *Magyar Narancs* annak idején beszámolt: 2015-ben minden központi kutatási, fejlesztési és innovációs pályázati forrás, illetve a nemzeti közti tudományos intézményben és tudományos programban való részvétel koordinálása, finanszírozása az akkor létrehozott Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs (NKFI) Hivatalhoz került. Az új intézmény bekebelezte az 1991 óta független alapként működő, 7,9 milliárdos főösszegű Országos Tudományos Kutatási Alapprogramokat, az OTKA-t, amely az egyetlen kifejezetten

alapkutatási forrás volt Magyarországon, magába olvasztotta a Nemzeti Innovációs Hivatal és vele a 74,1 milliárdos Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapot is. A hivatal élére Pálinkás Józsefet nevezték ki. A kutatóközösséget akkor is ájtarta a rémület: az alapkutatások megnyirbálásától, a pályázati elbírálás politikai mezsgyére terelésétől és a függetlenség elvételelétől tartottak. (Lásd: Tudományos kézirátétel, *Magyar Narancs*, 2015. február 26.) Ma vélhetőleg visszasírnák ezt. Az NKFI már az induláskor kialakította versenypályázati rendszerét, amely a felfedező kutatási projektek, az innovatív vállalkozások, a kutatási infrastruktúra és a kutatási-ipari együttműködések támogatását egyaránt biztosította. Az elmúlt három évben több

mint 4 ezer projekt összesen 640 milliárd forintot vissza nem térítendő támogatást nyert a hazai és uniós finanszírozású innovációs tendereken. A független kutatóhelyek és az innovatív vállalatok megközelítőleg egyenlő arányban, mintegy 300-300 milliárd forintból gazdálkodhattak. Pálinkás erősen központosított, de a tudományos kiválóságot szem előtt tartó rendszere azonban rá volt szabva. Nélküle semmi garancia nincs a szakmai szempontok érvényesítésére.

Palkovics első döntései közé tartozott Pálinkás menesztése, akinek az utódjáról még nincs döntés. És egyelőre az MTA elnöke is a helyén maradhat, feltéve, hogy nem gördít túl sok akadályt a Fidesz buldózerének útjába.

Szalai Anna

Portré Fekete Péter kulturális államtitkárról

A tökéletes trükk

Egyesek szerint fáradhatatlan, szigorú, de nyitott vezető, mások szerint a hatalom irányába tempózó karrierista – ő viszont elsősorban művésznek tartja magát. Nagy kérdés, hogy a bűvészből lett rendezőből lett színházigazgatóból lett Vidnyánszky-protezsáltból lett cirkuszi biztosból lett államtitkárnak mi a szándéka a kultúrával.

■ „Nem hinném, hogy vannak elvei, inkább az érvényesülés lehet a fő motiváció”, mondja egy színházszakmai forrás. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma (Emmi) Kultúráért Felelős Államtitkárságának belső erővonalait ismerő másik forrás szerint „nagy kérdés, hogy beleáll-e a kultúrharcba, vagy saját lábára áll és megpróbál integrálni; megpróbálja nem élezni a kultúrharcot, hanem őrizni a viszonylagos békét”. Fekete „élvezi a jól kommunikáló közvetítő szerepét”, ugyanakkor

„ügyes karrierista, jó szervező, simulékony, jó modorú”. Egy Feketét régóta ismerő művész másnéppen fogalmaz: „Azonnal átlátja a problémákat, nagyszerűen tárgyal, minden adottsága megvan ahhoz, hogy jóban legyen a hatalommal.” Ugyanő mondja: „Szavakban rendkívül kompromisszumkész, de emögött még nem láttam tetteket.” Egyik forrásunk szerint „egy ideje azt hallani, kibújt Vidnyánszky nagykabátja alól, más állítja, mostani államtitkári pozícióját is Vidnyánszky At-

tilának [a Nemzeti Színház igazgatójának] köszönheti. Majd most eldől, mennyire képes ellentmondani Vidnyánszkyknak, aki a minisztérium választásokat követő átalakítása és az erővonalak átrendeződése után most vérfürdőt akar.” A beszélgetések után hamar világossá vált: az egyszer szürke háttérembernek, mások nyitott szellemiségű menedzsernek vagy kemény érdekvégyesítő karrieristának láttatott Fekete értékrendje, belső motivációja sokak számára kérdőjel.

Fekete Péter Szombathelyen született 1963-ban, édesanyja – követve a több generációra visszamenő családi hagyományt és elnyomva magában a színészi ambíciókat – pedagógus lett, majd iskolaigazgató. Lánytestvére szintén pedagógus, Fekete Péter körül azonban sok a bizonytalanság: például az újszülöttnak három napig nem tudnak nevet adni, végül Gáborra keresztelik.

Nyuszi a cilinderben

Tinédzserként kezdett kacérkodni a bűvészzel egy meghatározó cirkuszi élménye után, majd egy korai fellépésén véletlenül Fekete Péterként konferálták fel. Először dühösen reagált, de a név ráragadt, 18 évesen hivatalosan is felvette. A gimnázium után 50 forinttal a zsebében indult neki a nagyvilágnak, ehhez – 1981-ben vagyunk – kijárta a minisztériumi engedélyt, végül egy cirkuszművészetet, bűvészetet, trükktervezést oktató müncheni iskolát végzett el. „A fejembe vettem, hogy bűvész leszek. Szombathelyen könnyű dolgom volt, rajtam kívül csak két ember foglalkozott ezzel, nem volt nagy a konkurencia.

Szép zsebpénzt szereztem abból, hogy táborokba, üdülőkbe, nyugdíjas otthonokba és kultúrházakba jártam fellépni. Aztán rájöttem arra, hogy a saját magamtól összeszedett tudás nagyon alapszintű, így körülnéztem a világban, hol tudnék komolyabban tanulni. Magyarországon nem volt illuzionistaképzés, de Münchenben találtam egy bűvészkolát” – mondta erről az időszakról a *kultura.hu*-nak. Cirkuszokban dolgozott, rengeteg *street magicet* csinált, de bevallása szerint az foglalkoztatta, van-e több lehetőség a cirkuszban. Így jutott el a színházhoz, a cardiffi Welsh College of Music and Drama nevű főiskolára. A többéves külföldi kiruccanás mögött egy távoli barát elmondása alapján magánéleti okok is húzódtak, Fekete a feleségét kísérte el. Megtalálta a helyét a cardiffi iskolában, ahol – hivatalos önéletrajza szerint – tanulmányait elvégezve trükktervezést tanított és vizsgaelőadásokat készített. Közben megszervezte, hogy ezek a vizsgaelőadások turnézzanak a magyar felsőoktatási és angoltanítást folytató intézményekben. Így jutott el a hazai angol nyelvű színháztudomány akkori központjába, a Merlin Színházba, ahol összeismerkedett az alapító és vezető rendező Jordán Tamással. Trükkök színpadra állításában és másban segített neki, de előadásokat is hozott, cardiffi kapcsolatait mozgósítva. Nyolc év németországi és nagyjából ugyanennyi cardiffi tartózkodás után jött haza, egyes interjúi szerint a Nemzeti Színházat igazgató „Jordán csábítására”, más beszámolók szerint egyéb okok miatt: feleségével úgy döntöttek, gyerekeiket „Magyarországon magyar állampolgárnak” nevelik. Egy szombathelyi könyvtárban tartott beszélgetésen Fekete anyja arról beszélt, fia akkoriban különféle vállalkozásokat indított, de az üzleti élet nem neki való. Mindenesetre 2002-től Jordán mellett a Nemzetiben dolgozott – hivatalos életrajza szerint mint „oktatási és kapcsolati igazgató” –, első színházi munkájában bizonyította jó szervezőképességét: levelezényelte a *Megyejárás*-programot, az úgyne-

Fotó: MTI/Mohai Balázs

A MANÉZS ÖRDÖGE

vezett Nemzeti Különjárattal a vidéki vonatok a HÉV-síneken közvetlenül a színház mellé érkeztek. Bár a program sikeres volt, Jordán megvált tőle. De Fekete a színházi élet fontos figurájává akkor vált, amikor kérdéses körülmények között megtalálta a Békés Megyei Jókai Színház igazgatói posztja 2007-ben.

Meglovagolni a hullámot

2007 áprilisában a színházon belülről érkezett egy visszaéléseket sejtető feljelentés az akkor már 14 éve regnáló igazgató, Konter László ellen. A fenntartó Békés Megyei Önkormányzat vizsgálóbizottságot állított fel, fegyelmit indított, majd a fideszes többségű testület menesztette Kontert. Így lett megbízott igazgató az akkori „oktatási igazgató” Fekete; a feljelentést egyébként egy igazgatói ambíciókat dédelgető színész tette. Bár később a megyei közgyűlés, majd egy névtelen feljelentés után a rendőrség gazdaságvédelmi osztálya sem talált visszaélésre utaló nyomot a színházban, Fekete öt évig maradt „ideiglenes” direktor. Nem világos, hogy a fenntartó mi-

ért nem írt ki ez alatt új pályázatot, de az biztos, hogy Fekete aligha feltelt volna meg a szokásos kritériumoknak: hiányzott az öt év szakmai vezetői gyakorlata, de problémák merültek fel a szakirányú végzettséggel is. Fekete a müncheni bűvész- és a szombathelyi főiskola művelődésszervező szakos diplomája mellett a cardiffi színházrendezői diplomáját sorolta fel, de az utóbbi papírt állítólag nem tudta bemutatni a meghallgatáson. (Bővebben lásd: A csodacsínáló ember, *Magyar Narancs*, 2012. június 21.) Mindenesetre a diploma fénymásolata elérhető a Jókai Színház honlapján – Fekete már 2015 óta nem igazgató, de máig művészeti vezető –, igaz, se sorszáma, se pecsét nincs rajta. A különféle pletykák ellenére az egyértelmű, hogy Fekete évekig aktív volt a cardiffi intézményben – az persze más kérdés, hogy milyen képzést végzett el, és ez a papír pontosan milyen szintű végzettségnek felel meg.

Mindenesetre a következő években Fekete jószerivel halmozza a diplomákat: elvégzi a kijevei Karpenko Karij Színház- és Filmművészeti Egyetemen – ott tanult

Vidnyánszky is – a színházmenedzsment, valamint a Pannon Egyetemen a színházstudomány szakirányt levelező szakon. Ezekkel a papírokkal és az öt év megbízott igazgatói tapasztalattal 2012 közepén egyedüli indulóként már minden aggály nélkül nevezte ki színházigazgatónak a Békés Megyei Közgyűlés.

Az általa vezetett színházat nem emlegették az ország legjobbjai között, de általános vélemény a szakmában, hogy a békéscsabai színház pozitív irányba változott a bizonyítani akaró Fekete irányítása alatt. Bár a társulatban a *hvg.hu* portréja szerint ellentmondásos volt Fekete megítélése, a közönség értékelte a munkáját. Áruklódó, hogy az államtitkári kinevezését megszelleztető – és az alkalmasságát bizonygató – *Magyar Idők*-cikkben régi ismerőse, Elek Tibor irodalmár és a Gyulai Várszínház vezetője így jellemzi Fekete Pétert: bár humánus vezető, a beosztottjaiból, „ahogy egy népies szőlés fogalmaz, a szart is képes kitaposni”.

A színházvezetéssel töltött nyolc év alatt Fekete nem saját rendezéseivel hívja fel magára a figyelmet.

A gyanúsán részletes és himnikus hangvételű Wikipédia-szócikke is csak öt saját előadást sorol fel ebből az időszakból. De a helyi és az országos színházi életben lelkesen termőzik előre, karrierje 2010-től lendületet kap. Részben az ő kezdeményezésére nyílik meg a békéscsabai oktatási és közművelődési központ, az Ibsen Ház, 2011-ben indul a szabadtéri Szarvasi Vízi Színház. A szóbeszéd szerint Fekete jó kapcsolatot ápol a Fidesz helyi erős emberével, a 2006 és 2010 között a Békés Megyei Közgyűlést vezető Domokos László későbbi Állami Számvevőszék-elnökkel. De Feketének fontos szerep jut a Fidesz színházi területfoglalásának megszervezésében is: 2010 februárjában választják meg a Vidéki Színházigazgatók Egyesülete vezetőjének, majd 2011 szeptemberében bekerül az Emmi legfontosabb színházügyi döntéshozó testületébe, a Vidnyánszky Attila elnökölte ötfős Színházművészeti Bizottságba. Pár hónap sem kell, és a kormány miniszteri kinevezettként új feladattal bízta meg: azt a folyamatot kellett irányítania, amelynek során a megyei fenntartású kulturális intézményeket átveszik a megyeszékhelyi (városi) önkormányzatok. Szintén miniszteri megbízottként segítette a Nemzeti Színház átadását az Alföldi–Vidnyánszky-váltás idején 2012-ben, bár a munka leginkább Vidnyánszky támogatásában merült ki, ugyanis Alföldi Róbert nem működött együtt Feketével. Akkor is őt hívták segítségül, amikor 2014-ben a minisztériumi fenntartású Pesti Magyar Színházban Őze Áron igazgatót leváltották Zalan János színészre, a Nemzeti Kulturális Alap színház- és táncművészet kollégiumának miniszteri hatáskörben kinevezett elnökére – az igazgatóváltásban sokan a Vidnyánszky-kör térfoglalásának újabb fejezetét látták. 2015-ben, az aktív időszakot megkoronázandó, színházrendezői munkásságát Jászai Mari-díjjal jutalmazták.

A Magyar Teátrumi Társaságnak a kezdetektől alapembere, motorja, „Vidnyánszky jobbkeze”, a szervezet színházi lapjának főszerkesztője. Sokat elárul, hogy

Vidnyánszky a már említett *Magyar Idők*-portréban visszafogottan nyilatkozott róla, és nem éppen kreatív tehetségét méltatta: „Korrekt, ambiciózus, jó munkatársat ismertem meg benne, aki nek kiváló szervezői tulajdonságai vannak.” Feketét mély barátság fűzi Vidnyánszkyhoz, aminek alapja a közös értékrend, a hasonló magatartás.

A porond stratégiája

Talán jó helyzetfelismerő és gyors alkalmazkodóképességét dicséri, hogy 2015-ben nem hagyta ki a cirkuszművészet kormányzati megszállását sem: amikor a manézis világában tapasztalatlan Kriza Zsigmond, a Magyar Cirkusz és Varieté Nonprofit (MACIVA) Kft.-t vezető jogász kormányzati pozíciói meggyengültek, Fekete könnyen vette át az irányítást, ráadásul végre büszkén hasznát vehette bűvészdiplomájának, miközben olyanokat nyilatkozhatott, hogy mindig is a cirkusz volt a szerelme. 2015 elején „nemzeti cirkuszművészeti stratégia kidolgozásáért felelős miniszteri biztos” lett, pár hónap múlva megnyerte a MACIVA igazgatói pályázatát, az év végén pedig kinevezte magát a Fővárosi Nagycirkusz vezetőjének, félretolta Richter József cirkuszigazgatót. Ezt a lépést azzal indokolta, hogy mivel ő szakmabeliként – bűvészdiplomával és színházrendezői múlttal – vezeti a MACIVA-t, nincs már szükség az artista igazgató ténykedésére. Richter nem értett egyet ezzel, kényszerűen nevezte, hogy nem egy nemzetközi szinten elismert cirkuszművész vezeti az intézményt, de ennek már nem volt jelentősége. Fekete lecserélte a vezetést, meghirdette a „jó értelemben vett kulturális területfoglalást”: nemcsak a Nagycirkusz kreatív megújítását tűzte zászlajára, hanem egy új cirkuszművészeti központ létrehozásával is megbízták a Liget Projekt részeként.

A hazai cirkuszművészet megújításának szükségességét kevesen kérdőjelezi meg – a színházhoz közelebb álló, állatszámok nélküli újcirkuszi show-k világ-szerzte hódítanak. Fekete nemcsak az újcirkusztól, hanem az újcir-

kuszhoz képest is alternatív közösségi cirkusztól is szívesen kölcsönzött ötleteket: gyakran hangoztatta, hogy a cirkusznak társadalmi, sőt közszolgálati feladata van, emiatt érdemli meg a kiemelt állami támogatást. Szerinte az artistaszámok az egymásra figyelés fontosságát hirdethetik a gyerekeknek, a „pozitív állatos számok” pedig az ember-állat együttműködés szépségét mutatják meg. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – az artistadinasztiák által meghatározott magyar cirkuszi világban az outsider Feketét forrásaink szerint nem kedvelik. Mindenesetre a Fekete által megálmodott közép-európai cirkuszközpontban adattár, múzeum, kutatóbázis, szakmai és oktatóközpont is lenne. Fekete a Baross Imre Artistaképző Szakközépiskola és Szakiskola is főiskolává fejlesztené, ez ugyanis szerinte a szakmát vonzóbbá, nagyobb presztízsűvé tenné. A nagyratörő tervek egyelőre a helyszínválasztásnál elakadtak: korábban a Dürer Kert merült fel helyszínként, de mivel a terület magántulajdonban van, megszerzése egyelőre megghiúsulni látszik.

Forrásainkat meglepte Fekete kulturális államtitkári kinevezése. Volt, aki úgy fogalmazott: „Szerintem ő sem tudja, mit vállalt el, és ez rövid időn belül konfliktushoz fog vezetni.” Bár elsőre integráló figurának tűnik, és vannak kapcsolatai bal- és jobboldalon egyaránt, valójában a jobboldali értelmiség körében is ellentmondásos a megítélése – vélekedik a hazai kultúrpolitikát jól ismerő beszél-

getőtársam. Úgy tudjuk, a poszt-ra nem tolongtak a jelentkezők, és mivel a miniszteri széket elfoglaló Kásler Miklós számára a kultúra – finoman fogalmazva – nem prioritás, Fekete kinevezése Vidnyánszky pozíciójának és kultúrharcos szemléletének további erősödését hozhatja. További nehézséget okozhat, hogy Feketének kevés a kapcsolata a képzőművészet és az irodalom világával, még ha a Nagycirkusz több projektben együttműködött is az irodalom állami változatával, a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft.-vel. Eddigi kevés megszólalása alapján úgy tűnik, Fekete legfőbb motivációja a cirkuszközpont megvalósítása lehet.

Természetesen több csatornán is kerestem Fekete Pétert, hogy szakmai életútjáról kérdezzem, de az Emmi még elutasító válaszal sem fárasztotta magát. Az első interjúk mindenesetre nem visznek közelebb Fekete valódi céljaihoz: az államtitkár a *Figyelő*-ben és a *Magyar Idők*-ben Magyarország kulturális térképének elkészítéséről, a kultúrára költött pénzek összeszámolásáról, a fiatalok megszólításáról beszélt. „Össze akarom hasonlítani, hogy mennyit kap egy magyar alternatív színház és mennyit egy szlovák, horvát, lengyel vagy cseh, vagy például mennyit költünk magyar nyelvű műalkotások lefordítására. Ezután a munkatársaimmal kidolgozunk egy európai színvonalú javaslatcsomagot és megvalósítási stratégiát” – ismertette programját az új államtitkár.

Pálos Máté

ÉLET ÉS
IRODALOM

VEGYE A LAPOT!

Írások az Akadémia helyzetéről

(Kardos Julianna, Kenesei István, Laki Mihály)

Soós Eszter Petronella: Kinek kell(ene) itt elnöki(bb) alkotmány?

„Befogja a száját, és mindent elvisel” – interjú
Budavári Ágotával, a Sportkórház pszichológusával
(Simon Andrea)

Ha kiderül, a mamád megfigyelte mások életét
– Forgách András *Élő kötet nem marad* című könyvének
olaszországi fogadtatásáról

Pénteken keresse a hírlapárusoknál, vagy fizesse elő! Tel.: 06/1-210-5149

SZÜKSÉGÜNK VAN EGYMÁSRA!

MBI
BRANDS
4x 12 13 14 17